

Н. Б. Мезенцева,
кандидат наук з державного управління,
старший науковий співробітник військової частини А1906

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ

У статті обґрунтована актуальність проблем захисту інформації з обмеженим доступом в умовах сучасних геополітичних змін і розвитку глобального інформаційного простору.

In the article the grounded actuality of problems of priv is with the limited access, in the conditions of modern geopolitical changes and development of global informative space.

Ключові слова: державна таємниця, захист інформації, інформаційна безпека, розвідувальна діяльність, таємна інформація, об'єкти, загрози.

Key words: state secret, priv, informative safety, reconnaissance activity, private information, ob' ekti, threats.

ВСТУП

Україна, як і кожна держава, має особливу сферу інформації, яка, виходячи з її важливості, визнається інформацією з обмеженим доступом. Конституція України визначає забезпечення інформаційної безпеки як одну з найважливіших функцій держави, тому розголошення інформації, яка становить державну таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави, визначено як загрозу національній безпеці.

Інформаційна безпека є складовою загальної безпеки і стрімко розвивається як у всьому світі, так і в Україні, глобальна інформатизація охоплює всі сфери — економічну, військову, політичну, промислову і т.п. Зокрема, розвиток та впровадження телекомунікаційних технологій стає невід'ємною частиною життєдіяльності людини і суспільства.

Метою даної статті є визначення на сучасному етапі основних геополітичних змін в інформаційній сфері та висвітлення основних напрямів державної політики України щодо інформаційної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах інформація стає стратегічним національним ресурсом. Через низку об'єктивних обставин (розширення міжнародного співробітництва, упродовження досягнень науки і новіших технологій і т.і.) значно зростає вразливість інформації.

Інформаційний вплив носить різнобічний характер і змінюється в залежності від розв'язуваних завдань та обставинки. Інформаційна і конспіріативна зброя впливають на "ідеальні" об'єкти (знакові системи) або їхні матеріальні носії. Інформаційна війна по суті є комплексом заходів і операцій, здійснюваних у конфліктних ситуаціях, коли інформація є водночас зброєю, ресурсом і ціллю. Закономірним є питання про те, якою мірою реальна і наскільки загрожує національним інтересам інформаційна війна.

Складність та багатоаспектність проблеми збереження секретної інформації держави останніми роками посилити інтерес до неї з боку дослідників і науковців. Актуальні проблеми захисту інформації з обмеженим доступом в умовах становлення і розвитку інформаційного суспільства розглядаються у працях О.А. Баранова, О.Г. Білоруса, В.П.Горбуліна, С.О. Довгого, Б.А. Кормича, В.А. Ліпкана, В.С. Шеховцова та інших.

Поширення використання інформаційних технологій змінило значення державних кордонів у контексті національної безпеки.

Поширення взаємозв'язків і взаємозалежностей у сучасному світі дозволяє зробити висновок про те, що на початку ХХІ століття відбулись геополітичні зміни в інформаційній сфері. Основними з таких змін є наступні:

- однією з основних сфер геополітичного протиборства стає інформаційний простір глобального, регіонального і національного рівнів;

- у глобальному інформаційному просторі посилюються процеси, пов'язані з розвитком відносин партнерства і суперництва;

- формується глобальна інформаційна інфраструктура на основі мережі Інтернет та посилюється просторова взаємозалежність країн;

- інформаційний простір західних держав стрімко перетворюється в єдиний глобальний інформаційний простір, де домінуючу роль у контролі над інформаційними потоками відіграють США і ЄС;

- істотно розширився військово-інформаційний простір, що контролюється державами-членами НАТО.

Стрімке формування глобального інформаційного простору та революційні зміни в інформаційній сфері активізують нові глобальні виклики і загрози в інформаційній сфері. Протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до поширення інформаційної агресії і насилля, що становлять реальну загрозу безпеці людства та міжнародному правопорядку.

Набувають поширення агресивна реклама, спроби маніпуляції свідомістю людини, періодично проводяться інформаційно-психологічні операції.

Вирішуючи завдання щодо входження до числа розвинутих демократичних держав і реалізуючи зовнішню політику на основі відкритості, взаємної довіри, міжнародних гарантій безпеки, Україна проводить курс на зміцнення і розвиток зв'язків із країнами світового співтовариства.

Концепція Національної безпеки України визначає загрози національній безпеці та основні напрями державної політики національної безпеки України щодо інформаційної сфери. Прийняті також документи, які складають нормативну базу в цій сфері: Національна програма інформатизації, Указ Президента "Про міри по забезпеченню інформаційної безпеки держави", Закон України "Про державну таємницю", Закон України "Про захист інформації в автоматизованих системах",

Положення "Про технічний захист інформації" та інші.

Однак наявність відповідної нормативної бази — це тільки перший крок у напрямі забезпечення належного рівня безпеки держави в цій сфері. Найбільш важливим є реалізація та впровадження необхідних заходів щодо здійснення політики інформаційної безпеки і особливо захисту інформації.

Згідно Закону України "Про доступ до публічної інформації" інформацією з обмеженим доступом є: конфіденційна інформація, таємна інформація, службова інформація. Таємна інформація — інформація, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. У свою чергу таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю та іншу передбачену законом таємницю. Обмеження доступу до інформації здійснюється виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку.

Накопичений досвід забезпечення охорони інформації з обмеженим доступом дозволяє зробити висновок про те, що представники іноземних розвідувальних органів прагнуть одержати доступ до інформації, яка є таємною і становить державну таємницю. Об'єктами їхньої пильної уваги є підприємства, установи, відомства, що беруть участь у розробці внутрішньої та зовнішньої політики, будівництві і реформуванні економіки держави, оборонні відомства, які мають у своєму розпорядженні узагальнену інформацію, що охороняється [11].

Відомо, що безпека будь-якої держави в першу чергу залежить від здатності державного механізму забезпечити керування економічних перетворень, політичного і суспільного будівництва та багатьох інших факторів. Передусім державний механізм повинен чітко визначати і передбачати внутрішні та зовнішні загрози. Тому в діяльності будь-якої держави пріоритетною у попередженні, виявленні та припиненні реальних і потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз є діяльність державних органів спеціального призначення [16].

У контексті викладеного вище, під розвідувальною діяльністю спецслужб іноземних держав слід розуміти діяльність, яка здійснюється ними з метою отримання необхідної для держави інформації про широкий спектр діяльності іншої країни спеціальними силами та засобами. Розвідувальна діяльність спрямована на зовнішні суб'єкти, однак може проводитися як з території іноземних держав, так і з власної території.

Відомо, що необхідну керівництву держави інформацію постачає значна кількість офіційних державних органів, зокрема спеціальних, та деякі неурядові структури. Таким чином, всі державні органи та неурядові організації займаються інформаційною діяльністю, тобто отриманням різноманітної інформації, її обробкою та використанням.

Для того, щоб точно спрогнозувати будь-яку ситуацію чи проблему, слід мати велику за обсягом інформаційну базу чи інші джерела інформації. Останні, як правило, не друкуються в газетах та журналах, а знаходяться у сейфах політиків, економістів, військових та вчених. Саме такого роду дані й мають найбільшу цінність.

Певна частина розвідувальної інформації щодо соціологічних і політичних питань може бути результатом "доброго, напруженого аналізу", але лише "зокрема".

Таким чином, об'єктом розвідувальної діяльності спецслужб є важлива інформація про сторону, відносно якої ведеться розвідка.

Головні цілі і завдання розвідувальної діяльності є досить інформативними елементами її змісту. Вони визначаються згідно зі стратегічною метою розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав на сучасному етапі і передбачають реалізацію трьох груп завдань: інформаційного забезпечення політики інозем-

них держав (принцип підлеглості діяльності спецслужб політичній стратегії іноземної держави); створення розвідувальних позицій для ведення розвідувальної роботи стосовно нашої держави; безпосереднього підриву позиції України на міжнародній арені та всередині країни [10].

Очевидно, що найбільш важливою частиною розвідки є та її складова, на яку державою покладено завдання з добування відомостей, що охороняються, про політичний і економічний стан конкретних країн, їх плани в галузі зовнішньої і внутрішньої політики. Відомо, що подібна інформація охороняється кожною державою, а тим більше коли виявлені ознаки розвідувальної діяльності щодо такої інформації.

Метою розвідувальної діяльності є добування таємної інформації, яка складає державну таємницю, розкриття таємної військово-політичної, економічної і науково-технічної інформації, що характеризує міць держави, її плани.

Загальним об'єктом розвідувальної діяльності іноземних спецслужб є державна таємниця, яка ретельно охороняється державою.

Сутністю розвідувальної діяльності спеціальних служб є отримання інформації з обмеженим доступом про сторону, щодо якої ведеться розвідка.

Основною діяльністю розвідки є добування секретної інформації, тобто інформації з обмеженим доступом про сторону, щодо якої ведеться розвідка: допоміжною діяльністю розвідки є вся та діяльність, яка допомагає отриманню секретних даних.

Таким чином, розвідувальна діяльність — це будь-яка діяльність по добуванню інформації спеціальними методами. Суб'єктами розвідувальної діяльності щодо України є спеціальні служби іноземних держав, які планують розвідувальну діяльність, безпосередньо керують нею на основі визначених вищими державними органами цілей та напрямів такої діяльності. Спеціальним виконавчим суб'єктом розвідувальної діяльності іноземної держави щодо України є представники спеціальних служб.

Засобами здійснення розвідувальної діяльності є іноземні неурядові організації, їх представники та окремі особи, які використовуються іноземною державою та її спецслужбами. Розвідувальну діяльність стосовно України здійснюють також спеціальні підрозділи неурядових організацій, партій та рухів (у тому числі антиукраїнської спрямованості), а також спеціальні підрозділи іноземних фірм і міжнародних (транснаціональних) організацій, об'єднань, корпорацій та угруповань [13].

У першу чергу інтерес з боку іноземних спецслужб проявляється до тих відомостей, які містять державну таємницю.

Інформація з обмеженим доступом, що цікавить розвідувальні органи іноземних держав, як правило, зосереджується:

— у політичній сфері: державні органи, органи управління зовнішньополітичною діяльністю, органи розвідки, органи з адміністративно-політичними функціями, суспільно-політичні організації, насамперед, що здійснюють міжнародні зв'язки, міждержавні політичні організації;

— в економічній сфері: державні органи, які здійснюють планування і керівництво економікою й окремими її галузями, державні установи, що планують і здійснюють зовнішні економічні зв'язки, міждержавні організації країн Співдружності незалежних держав у сфері економічних відносин, важливі підприємства промисловості, транспорту і зв'язку, наукові установи, які ведуть дослідження в галузі економіки;

— у військовій сфері: центральні управління Міністерства оборони України, Генеральний штаб, штаби видів Збройних сил, стратегічних угруповань військ, об'єднань, з'єднань, частин, військові частини оснащені новими видами зброї і бойової техніки, арсенали і скла-

ди зберігання цих видів зброї і техніки, установи, що займаються науково-дослідними і дослідно-конструкторськими роботами в галузі озброєння і військової техніки, іспитові полігони, засоби закритого оперативного зв'язку МО України, підрозділи, що займаються стратегічними військовими перевезеннями;

— у науково-технічній сфері: державні органи планування і координації наукових робіт, Академія наук України, науково-дослідні інститути, що ведуть роботу на важливих напрямках розвитку науки і техніки.

Розвідувальні спрямування кожної зацікавленої іноземної держави щодо України націлені на наступні життєво важливі об'єкти національної безпеки, до яких відносяться:

— об'єкти політичної розвідки і діяльності іноземних держав щодо політичної стабільності і зовнішніх зв'язків України:

а) загальні об'єкти:

- політична система;
- політичний потенціал;
- плани щодо реалізації політичної стратегії;

б) спеціальні об'єкти:

- міжнародні позиції України;
- політичні відносини з іншими державами;
- зовнішні зв'язки з міжнародними організаціями, рухами тощо;

— національні та міжнародні відносини;

— процес розвитку демократії та становлення державності;

— політично-адміністративна діяльність України;

— формування загальнодержавної ідеології розвитку суспільства;

— антигромадські прояви у суспільстві;

в) об'єкти розвідувального проникнення:

- центральні органи державної влади і управління;
- органи управління зовнішньою діяльністю;
- органи зовнішньої розвідки;
- органи, що здійснюють адміністративно-державні функції всередині держави;

— політичні партії, громадсько-політичні, релігійні та культурологічні організації, що беруть участь в міжнародних зв'язках;

— міжнародні політичні організації, до складу яких входить Україна;

— об'єкти військової розвідки і діяльності іноземної держави щодо військової могутності та зовнішніх воєнно-політичних зв'язків України:

а) загальні об'єкти:

- воєнний потенціал;
- зовнішні воєнно-політичні відносини і воєнно-стратегічні позиції;
- воєнно-стратегічні плани вищого військового командування;

б) спеціальні об'єкти:

— боєготовність і боєздатність Збройних сил України;

— воєнно-мобілізаційні плани військового командування;

— озброєння, бойова техніка та заходи держави по їх розвитку;

— плани військового будівництва;

— українська військова наука та військове мистецтво;

— дислокація воєнних об'єктів;

— ймовірні театри воєнних дій та їх воєнно-інженерна підготовленість;

— плани ведення бойових дій у відповідних умовах та окремих регіонах;

— військове співробітництво з іноземними військовими, в тому числі і міжнародними організаціями, та перспективи їх розвитку;

— військова допомога іноземним державам, організаціям та рухам;

— військово-політичні зв'язки України з іноземними державами;

— воєнно-політичні заходи, які готуються на випадок актів агресії проти України, а також на випадок виникнення кризової ситуації в різних регіонах світу, де є життєво важливі інтереси України;

в) об'єкти розвідувального проникнення:

— Центральне управління Міністерства оборони;

— Генеральний штаб;

— штаби видів Збройних Сил;

— стратегічні угруповання військ;

— об'єднання, з'єднання частин;

— об'єднані міждержавні воєнні організації, структури, військові частини, які споряджені новими видами зброї та бойовою технікою, арсенали і склади зберігання цих видів зброї та техніки;

— заклади, які займаються науково-дослідницькою діяльністю і випробувально-конструкторськими роботами у галузях озброєння і військової техніки;

— випробувальні полігони;

— засоби закритого оперативного зв'язку Міністерства оборони;

— заклади, які займаються військовими перевезеннями;

— оточення важливих військових об'єктів;

— об'єкти економічної розвідки і діяльності іноземних держав щодо економічної могутності зовнішньоекономічних зв'язків України:

а) загальні об'єкти:

- економічна система;
- економічний потенціал;
- кредитно-фінансова система;

— зовнішньоекономічні зв'язки;

— плани державних і владних структур щодо реалізації економічної стратегії України;

б) спеціальні об'єкти:

- конкретні галузі економіки;
- природні ресурси, стратегічні промислові ресурси (сировини та сільгосппродуктів, енергетичні та інші державні запаси для потреб оборони);
- народно-господарські плани, торгово-економічна і кредитно-фінансова система;

— потреби України у розвитку економічних зв'язків;

— плани держави щодо розвитку зовнішніх економічних зв'язків різного рівня, включаючи плани підготовки до укладання конкретних торгово-економічних угод;

— процеси економічної інтеграції і міжнародного розподілу праці в економічних міжнародних структурах, до яких входить Україна;

— торговельно-економічні відносини з іноземними державами;

в) об'єкти розвідувального проникнення:

— державні органи, що здійснюють планування і управління економікою та окремими її галузями;

— державні органи та інші організації, що задіяні у сфері зовнішньоекономічної та кредитно-фінансової діяльності;

— міжурядові організації в сфері економічних відносин;

— важливі підприємства промисловості, сільського господарства, транспорту та зв'язку, сховища матеріальних цінностей;

— наукові заклади, які проводять дослідження в галузі економіки;

— об'єкти науково-технічної розвідки і діяльності іноземних держав щодо підриву науково-технічного потенціалу, зовнішніх науково-технічних зв'язків України:

а) загальні об'єкти:

- науково-технічний потенціал України;
- зовнішні наукові зв'язки та державні плани розвитку науки і техніки;

б) спеціальні об'єкти:

— науково-технічний процес в Україні;

— напрями розвитку науки і техніки в Україні, які мають важливе народногосподарське і оборонне значення;

— система управління науковими дослідженнями в Україні;

— наукові винаходи, які мають важливе народногосподарське і оборонне значення, наукові ідеї і фундаментальні дослідження, які ініціюють винаходи, що здатні викликати стрімке зростання сукупного потенціалу держави і зміцнити її авторитет та позиції на світовій арені;

— важливі для розвитку науки випробувальні зразки обладнання;

— провідні українські вчені, які працюють на важливих напрямках розвитку науки;

— наукові зв'язки України з іноземними державами;

— потреби України у розвитку таких зв'язків;

в) об'єкти розвідувального проникнення:

— державні органи управління науковими роботами;

— Національна академія наук;

— науково-дослідні інститути, полігони галузевого профілю.

Не підлягає сумніву твердження, що захист інформації з обмеженим доступом для кожної країни є одним з гарантів її безпеки в цілому. Крім того, охорона такої інформації є важливим елементом системи національної безпеки будь-якої держави.

ВИСНОВКИ

Доведено, що система охорони державної таємниці в Україні має цілісний організаційно сформований характер, що передбачає здійснення комплексу організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативних-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втрати її матеріальних носіїв.

Обґрунтовано, що комплексний характер заходів щодо захисту державної таємниці обумовлює необхідність активної участі в цьому процесі багатьох державних органів. У забезпеченні охорони державної таємниці беруть участь органи законодавчої, виконавчої та судової влади, а Службу безпеки України Законом України "Про державну таємницю" визначено спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері охорони державної таємниці. Всі суб'єкти забезпечення охорони державної таємниці діють виключно в межах повноважень, визначених Конституцією України, її законами та іншими нормативно-правовими актами.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Офіційне видання ВРУ, 1996.

2. Закон України "Про інформацію" від 02.10.1992 № 2657-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

3. Закон України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах" від 05.07.1994 №

80/94-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

4. Закон України "Про державну таємницю" від 21.01.1994 № 3855-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

5. Закон України "Про захист персональних даних" від 01.06.2010 № 2297-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

6. Указ Президента України від 22.01.02 р. "Про Міжвідомчу комісію з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України" [Електронний ресурс]. Офіційне інтернет-представництво Президента України. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/stateauthority/authofstate/prezidlist/prezidentadmin>.

7. 23. Указ Президента України від 8 лютого 2005 року N 208/2005 "Про деякі питання організації діяльності Ради національної безпеки і оборони України" [Електронний ресурс] // Законодавство України: Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/laws/pravo/>

8. Актуальні проблеми інформаційної безпеки України: аналіт. доп. УЦЕПД) // Нац. безпека і оборона. — 2001. — № 1 (13). — С. 2—50.

9. Баранов А.А. Информационный суверенитет или информационная безопасность? // Нац. безпека і оборона. — 2001. — № 1 (13). — С. 70—76.

10. Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія України. — Броди: Просвіта, 2001. — 299 с

11. Горбулін В.П. Національна безпека України та міжнародна безпека // Політична думка. — 1997. — № 1. — С. 76 — 89.

12. Гурковський В.І. Інформаційна безпека в Україні як складова національної безпеки // Зб. наук. пр. УАДУ — 2002. — № 2. — С. 9—18.

13. Гурковський В.І. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: дис. канд. юрид. наук / 25.00.02. — К., 2004. — 225 с.

14. Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України: монографія. — Одеса: Юридична література, 2003. — 472 с.

15. Литвиненко О.В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в пострадянських країнах (на прикладі України та Росії): автореф. дис. ... канд. політ. наук. 23.00.04. — К., 1997. — 18 с.

16. Ліпкан В.А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: монографія. — К.: Текст, 2005. — 350 с.

17. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: Монографія. — К.: "Текст", 2003. — 600 с.

18. Ліпкан В.А., Ліпкан О.С., Яковенко О.О. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях. — К.: Текст, 2006. — 256 с.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2013 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"